

УДК 167:930:[272/279](477)»18/193»

Владлен Орлов

ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВІ ЦЕНТРИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА ЗАХІДНОХРИСТІАНСЬКИХ ЦЕРКОВ В УКРАЇНІ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.: НАУКОМЕТРИЧНИЙ ТА ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті виокремлено основні наукові центри та наукові школи зі студіювання історії релігії та церкви в Україні ХІХ – першої третини ХХ ст. та діяльності західнохристиянських (католицьких, протестантських) церков, які сформувалися в Україні упродовж 1990-х рр. – на початку ХХІ ст. Лакмусовим папірцем зростання методологічних основ вітчизняної історичної науки є дисертації, на основі яких проведено відповідне дослідження.

Ключові слова: дисертація, західнохристиянська церква, історіографія, історія релігії та церкви в Україні, наукова школа, науковий центр.

Упродовж періоду незалежності України відбувається складний і неоднозначний процес вивчення історії релігії та церкви в Україні. У зв'язку з атеїстичною спрямованістю державної політики в СРСР, яка впливала безпосередньо на гуманітарну сферу, зокрема й історію, проблема функціонування релігійних об'єднань, церков, еклесій, деномінацій, сектантських громад в Україні вульгаризувалася і, відповідно, не досліджувалася в належному обсязі. А також була відзначена негативними епітетами, що відображено у використанні дискримінаційного поняттєво-термінологічного апарату щодо релігійних громад (наприклад, «секта», «культ») та гіперболізації негативних висновків щодо діяльності релігійних громад та загалом релігійного дискурсу. Починаючи з 1991 р., поступово відбувається відродження досліджень з історичної ретроспективи релігійних громад в Україні, релігійної політики, державно-церковних відносин у межах різних наукових та навчально-наукових інституцій України. Чітким проявленням зміни в науковій сфері щодо історико-релігійного контексту є поява кандидатських (докторських) дисертацій, захищених, зокрема, з історії релігійних об'єднань в українських землях ХІХ ст. – 1939 р. або із дотичних проблем у вітчизняних та закордонних наукових центрах, що засвідчує актуальність цієї проблеми.

На сьогоднішній день активно відбувається студіювання історії становлення та особливостей функціонування наукових шкіл. У новітньому українському історіописанні є фундаментальні дослідження, у котрих проаналізовані особливості становлення та діяльності наукових шкіл як академічного феномену, авторами котрих є відомі українські історіографи: В. Гоцуляк [1], Я. Калакура [2], І. Колесник [3]. Продовжується активне студіювання наукових шкіл з історії релігії і церкви в Україні та установ, у яких відбувається вивчення релігійної проблематики [4–5].

Метою статті є аналіз кваліфікаційних дисертаційних робіт з історії релігії загалом та західнохристиянських церков в Україні ХІХ – першої третини ХХ ст. зокрема, а також спроба розмежування сутності понять «наукова школа» і «науковий центр» у контексті історії релігії в Україні.

Однак, у сучасних дослідженнях недостатньо відпрацьована межа між науковими центрами і науковими школами. Інколи в академічних дослідженнях використовується ці поняття як синонімічні. Так, на нашу суб'єктивну думку, враховуючи попередні напрацювання, варто розмежувати ці поняття. Як зауважує Д. Зербіно, «наукова школа – це професійна співдружність людей, що сформувалася під егідою особистості – ученого-лідера ... є все для свободи творчості...» [6, с.10]. У понятті «наукова школа» вирішальним складником є наукова, комунікативна складова, спілкування між учителем (засновником, фундатором школи) та учнями, учнями і колегами учителя, наукова комунікація між самими учнями, що передбачає взаємообмін ідеями, наближеність методологічних орієнтирів тощо. На нашу думку, дефініція науковий центр корелюється зі структурно-організаційним складником. Так, науковий центр – це академічні, навчально-наукові установи та їх структурні підрозділи, в яких здійснюється системна робота з дослідження історії релігійних об'єднань в Україні, реалізується підвищення кваліфікації фахових істориків за рахунок захисту дисертаційних кваліфікаційних робіт (наприклад, істориків релігії), функціонуванням спеціалізованої вченої ради для захисту кандидатських або докторських робіт, наявна можливість для стажування тощо.

Упродовж 1991–2017 рр., за нашими підрахунками, була підготовлена та захищена 271 дисертація у галузі історичних наук з історії релігії та церкви в Україні ХІХ – першої третини ХХ ст. Основними критеріями для творення подібного переліку була: 1) історико-релігійна тематика (та/або) 2) наявність одного дослідницького завдання, котре пов'язано з історією релігії та церкви в Україні (та/або) 3) факт студіювання конфесійного елемента в тексті дисертації. До цього

перерахування не належать дисертації, які охоплюють інші хронологічні періоди, тому відсоток кваліфікаційних дисертаційних робіт, пов'язаних з історією релігії та церкви в Україні є значно більшим за своїм кількісним складом. Будь-які подібні підрахунки мають відносний релятивний характер, однак, вони більш чітко і зважено відображають продуктивну діяльність конкретного колективу, певної установи, маніфестують наявність діючого наукового центру або школи. Наприклад, чисельність дисертацій, присвячених або дотичних до історії західнохристиянських церков (католицизму, протестантизму) в українських землях у складі різних держав у XIX – першій третині XX ст. становить 112, тобто 41,33 % від окресленої загальної їх кількості.

Першою докторською дисертацією у галузі історичних наук після проголошення незалежності України (і загалом першою дисертацією з історії релігійних об'єднань в Україні) була робота О. Крижанівського, виконана і захищена в Київському університеті імені Т. Шевченка. Успішний захист праці відбувся 18 травня 1992 р. Важливим сегментом праці, окрім загального соціально-економічного спрямування, є аналіз діяльності так званих інославнос (зокрема, католицьких) громад на теренах Правобережної України першої половини XIX ст. [7]. Наступні докторські дисертації, котрі були захищені в Україні, представлені фундаторами полтавської школи істориків релігії В. Пащенко (роботу виконано в Полтавському державному педагогічному інституті (зараз – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка) і захист відбувся у Київському університеті імені Тараса Шевченка 21 лютого 1994 р.) [8] та О. Нестулею (роботу виконано в Інституті історії України НАН України, захист відбувся у Київському університеті імені Т. Шевченка 21 жовтня 1996 р. Науковим консультантом дослідження був доктор історичних наук, професор, академік НАН України П. Тронько) [9].

Упродовж 1990-х рр. – початку XXI ст. захищено 41 докторську та 230 кандидатських дисертацій з історії релігії і церкви в Україні XIX – першої третини XX ст. (зокрема й західнохристиянських церков). Можемо констатувати наявність двох хронологічних етапів у розвитку досліджень з історії релігії в Україні зауваженого періоду, зокрема: 1) 1991–2000 рр. – відзначений методологічними пошуками та початком досліджень у царині історії релігії в Україні (підготовлено і захищено 7 докторських і 29 кандидатських робіт дотичних до історії релігії в Україні XIX ст. – 1939 р.); 2) з 2001 р. і – до сьогодні – відзначений активізацією наукових досліджень у цій сфері, фундацією і розвитком наукових шкіл та розширенням мережі наукових центрів, у межах котрих вивчається історія релігії в Україні XIX – першої третини XX ст. (захищено 34 докторські та 201 кандидатську дисертації) (див. мал. 1).

Захист вітчизняних робіт з історико-релігійної тематики в українських етнічних землях XIX ст. – 1939 р. у галузі історичних наук відбувається з різних спеціальностей, про що засвідчує кількісний та відсотковий еквівалент. Наприклад, зі спеціальності 07.00.01 «історія України» (або на початку 1990-х рр. шифр спеціальності 07.00.02 «вітчизняна історія»): 176 дисертацій (64,94 %); 07.00.02 (07.00.03) «всесвітня історія»: 32 (11,81 %); 07.00.05 «етнологія» 2 (0,74 %); 07.00.06 «історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» 20 (7,38 %); 09.00.11 «релігієзнавство» 30 (11,07 %); 09.00.12 «українознавство» 2 (0,74 %); 20.02.22 «військова історія» 1 (0,36 %); 26.00.05 «музеєзнавство. Пам'яткознавство» 2 (0,74 %); 27.00.03 «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» 1 (0,36 %); за двома шифрами: 2 (0,74 %); дисертації без шифру спеціальності (захищені у Польщі): 2 (0,74 %); 07.00.02 ««Отечественная история» (захищена в Російській Федерації): 1 (0,36 %). Чисельний склад та відсоткове співвіднесення засвідчує домінування дисертацій, захищених зі спеціальності 07.00.01 «історія України» з історії релігійних громад XIX – першої третини XX ст.

Мал. 1. Динаміка захисту дисертацій з історії релігії та церкви в Україні XIX – першої третини XX ст.

Відповідно до власних підрахунків можемо констатувати, що чисельність успішних захистів дисертацій у наукових та навчально-наукових установах відбувалося упродовж 1991–2017 рр. лідерами у цій сфері є наукові центри.

1. Запорізький національний університет – загалом 26 робіт (зокрема, захист однієї дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук). Активну наукову комунікацію з цією установою-центром у ролі наукових керівників і консультантів здійснювали: А. Атаманенко, В. Ганкевич, Л. Злобіна, О. Ігнатуша, Ю. Катунін, Ю. Князьков, А. Криськов, О. Кучер, І. Лиман, В. Лобурець та О. Нестуля, Ю. Мицик, В. Пащенко, Ю. Терещенко, С. Тимченко, П. Тригуб, Г. Турченко, Ф. Турченко, П. Чернега, М. Шитюк.

2. Київський національний університет імені Т. Шевченка – 24 (з них 4 докторських роботи). Співпрацювали з цим науковим центром А. Буравченков, В. Велигодський, В. Гусєв, Г. Казьмирчук, Я. Калакура, В. Король, В. Короткий, А. Коцур, В. Курило, Б. Лановик, О. Мінгазутдінов, В. Мордвінцев, А. Пижик, Ю. Поліщук, В. Сергійчук, П. Тронько, В. Ульяновський, М. Щербак, В. Яровий.

3. Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України – 21/7 (наукові керівники (консультанти): Л. Галуха, М. Кашуба, В. Король, П. Кралюк, О. Крижанівський, Н. Нікітенко, П. Павленко, В. Пащенко, О. Сінкевич, Н. Стоколос, О. Уткін, В. Шевченко, П. Яроцький, А. Яртись) та Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара – 21/4 (наукові керівники (консультанти): О. Бачинська, С. Бобилєва, Н. Бочарова, А. Голуб, В. Іваненко, Ю. Катунін, Л. Тутік, С. Світленко, Ю. Святець, В. Сусоров, С. Тимченко, П. Тронько, С. Троян, Д. Урсу, С. Філімонов).

4. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна – 19/3 (наукові керівники (консультанти): В. Білоцерківський, А. Бойко, М. Деметсьєва, М. Дмитроченко, В. Калініченко, О. Каплін, В. Кравченко, С. Куделко, М. Кузьменко, В. Лантух, О. Нестуля, М. Олійник, Л. Посохова, В. Пащенко, Л. Плиско, В. Силантьєв).

5. Інститут історії України НАН України – 17/4 (наукові керівники (консультанти): І. Баранов, Г. Боряк, В. Даниленко, М. Дмитрієнко, А. Зінченко, О. Коваленко, С. Костилюєва, О. Реєнт, М. Рибачук, О. Рубльов, В. Сарбей, В. Смолій, В. Степанков, Н. Терентьєва, Н. Шип).

Науковими центрами, в яких зростає потенціал до всебічного аналізу робіт з історії релігії та церкви в Україні (XIX ст. – 1939 р.) є:

1. Донецький національний університет (до 2014 р.) – 15 кандидатських дисертацій. Наукову комунікацію на рівні керівництва (консультування) дисертаційними роботами реалізовували М. Багмет, М. Безпалов, А. Бойко, А. Бредихін, А. Гедьо, П. Добров, Г. Казьмирчук, Л. Леонтєєва, Г. Надтока, С. Нестерцова, В. Нікольський, П. Панченко, П. Тригуб, Ф. Турченко, Ю. Шаповал.

2. Львівський національний університет імені І. Франка – 13 (наукові керівники: В. Голубко, Я. Грицак, Л. Зашкільняк, С. Качараба, С. Макарчук, Я. Малік, В. Павлюк, Р. Шиян, Р. Шуст).

3. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України спільно з Інститутом народознавства НАН України (м. Львів) – 12 (наукові керівники (консультанти): О. Аркуша, В. Баран, І. Гаврилів, Я. Грицак, Я. Ісаєвич, О. Карліна, М. Литвин, В. Расевич, Ф. Стеблій, Г. Сургай). Зокрема, в рамках роботи наукового центру відбулися успішні захисти двох дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. Здійснювали наукове консультування провідні українські історики, професори В. Баран та М. Литвин.

4. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького – 11 (наукові керівники: М. Бармак, І. Дзира, Г. Капустян, А. Киридон, П. Киридон, В. Курило, В. Масненко, О. Реєнт, П. Тригуб, О. Уткін).

5. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України (м. Київ) (наукові керівники (консультанти): Г. Боряк, В. Даниленко, Я. Дашкевич, О. Коваленко, В. Наулко, Л. Пилявець, В. Силантьєв, П. Сохань, Л. Тимошенко, В. Ульяновський) та Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича – по 10 успішних захистів кваліфікаційних дисертаційних робіт (наукові керівники (консультанти): М. Алексієвець, Л. Баженов, В. Грабовецький, О. Добржанський, М. Кугутяк, І. Курас, Т. Марусик).

Варто відзначити кількісне зростання наукових центрів, в яких відбувається студіювання історико-релігійної тематики. Розглядаючи усі наукові центри України, варто зазначити тенденцію до їх розміщення та здійснити структурування на полінаукові та мононаукові центри. Полінаукові центри з історії релігії та церкви в Україні XIX – першої третини XX ст. – це декілька наукових центрів розміщених в одному населеному пункті (місті). Наприклад, таким полі науковим центром є Київ. Дослідження історії релігії та церкви в Україні XIX – першої третини XX ст. відбувається в Інституті історії України НАН України, Інституті політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Відділенні релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Інституті української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН

України, Інституті сходознавства імені А. Кримського НАН України, Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, Українському науково-дослідному інституті архівної справи та документознавства, Центрі пам'ятокознавства НАН України і Українському товариству охорони пам'яток історії та культури, Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Київському університеті імені Бориса Грінченка, Національному університеті «Києво-Могилянська академія», Дипломатичній академії України при Міністерстві закордонних справ України.

Упродовж періоду незалежності України відбувалося становлення нових методологічних основ щодо всебічного вивчення історії релігійних громад в українських землях XIX – першої третини XX ст., державно-церковних відносин, конфесійної політики Росії, СРСР щодо релігійних об'єднань в Україні в XIX ст. – 1939 р. у Львові. Подібний процес вплинув на фундацію та функціонування наукових центрів. Активне студіювання історії релігії та церкви України XIX – першої третини XX ст. загалом і релігійної політики російських політичних центрів щодо західнохристиянських об'єднань на українських етнічних землях відбувається в межах Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, Інституту народознавства НАН України, Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного університету «Львівська політехніка».

Мононаукові центри – це структурно-інституційні осередки, у яких реалізовується студіювання, підвищення кваліфікації істориків релігії відбувається на базі одного наукового центру одного населеного пункту. Наприклад, успішне вивчення історико-релігійної тематики на ґрунті Запорізького національного університету та його структурних підрозділів (науковий центр) у м. Запоріжжі (мононауковий центр). Так, мононауковими містами-центрами щодо вивчення історичної ретроспективи релігійних об'єднань та релігійної політики в Україні XIX – першої третини XX ст. є Дніпро, Донецьк (до 2014 р.), Запоріжжя, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Луганськ (до 2014 р.), Луцьк, Миколаїв, Одеса, Острого, Переяслав-Хмельницький, Тернопіль, Ужгород, Харків, Черкаси, Чернівці, Чернігів.

Таким чином, упродовж 1990-х рр. – перших десятиліть XXI ст. в українській науці відбувається активне входження в академічний обіг історико-релігійної тематики, зокрема західнохристиянських церков. Вона перестає бути табуованою, що характерно для радянського періоду. Констатовано зростання дисертаційних досліджень, присвячених історії релігії та церкви в Україні XIX – першої третини XX ст. загалом та історичній ретроспективі західнохристиянських церков. В Україні, після проголошення незалежності, активного розвитку набули наукові центри і школи, які сприяли якісному зростанню професійного рівня вітчизняних істориків релігії.

Список використаних джерел

1. Гоцуляк В. В. Історія, її методологія і історіографія як наукові та навчальні дисципліни: навч. посіб. Черкаси: Видавець Трет'яков О.М., 2016. 732 с. 2. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. Київ: Генеза, 2012. 512 с. 3. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 566 с. 4. Орлов В. М. Сучасні вітчизняні наукові інституції та школи дослідників історії релігії і церкви в Україні XIX – першого десятиліття XXI ст. // Сіверщина в історії України: зб. наук. праць. Київ; Глухів: Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК, 2016. Вип. 9. С. 542–545. 5. Орлов В. М. Формування полтавської школи істориків релігії В. Пашенка // Історія України – очима молоді: До 170-річчя з дня народження Івана Пулюя (1845–1918), фізика, електротехніка, винахідника, громадського діяча: зб. праць (м. Київ, 5 лист. 2015 р.); укладач: С.М. Ховрич; редкол.: С. П. Гожій, О. І. Гуржій, С. М. Ховрич (відп. ред.) та ін. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. С. 94–96. 6. Зербіно Д.Д. Наукова школа: лідер і учні. Львів: Євросвіт, 2001. 208 с.: іл. 7. Крыжановский О. П. Церковь в социально-экономическом развитии Правобережной Украины в XVIII – первой половине XIX в.: автореф. дисс. ... д-ра ист. наук: 07.00.02; 07.00.03. Киев, 1992. 32 с. 8. Пашенко В. О. Політика радянської держави щодо православної церкви. 20–30-ті роки XX століття: автореф. дис. ... д-ра іст. наук.: 07.00.02. Київ, 1993. 80 с. 9. Нестуля О. О. Церковна старовина України (1917–1941 рр.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01. Київ, 1996. 33 с.

References

1. Hotsuliak V.V. Istoriia, yii metodolohiia i istoriografii yak naukovi ta navchalni dystsypliny [History, its methodology and historiography as scientific and educational disciplines]: navch. posib. Cherkasy: Vydavets Tret'iakov O.M., 2016. 732 s. 2. Kalakura Ia.S. Ukrainka istoriografii: kurs lektsii [Ukrainian historiography: course of lectures]. Kyiv: Geneza, 2012. 512 s. 3. Kolesnyk I. Ukrainka istoriografii: kontseptualna istoriia [Ukrainian historiography: conceptual history]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2013. 566 s. 4. Orlov V.M. Suchasni vitchyzniani naukovi instytutsii ta shkoly doslidnykiv istorii relihii i tserkvy v Ukraini XIX – pershoho desiatiillittia XXI st. [Modern domestic scientific institutions and schools of researchers of the history of religion and churches in Ukraine of the 19th – first decade of the XXI century]. Sivershchyna v istorii Ukrainy: zb. nauk. prats. Kyiv; Hlukhiv: Tsentr pam'iatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK, 2016. Vyp. 9. S. 542–545. 5. Orlov V.M. Formuvannia poltavskoi

shkoly istorykiv religii V. Pashchenka [Formation of Poltava School of Historians of Religion V. Pashchenko]. Istorii Ukrainy – ochyma molodi: Do 170-richchia z dnia narodzhennia Ivana Puliuia (1845–1918), fizyka, elektrotehnika, vynakhidnyka, hromadskoho diiacha: zb. prats (m. Kyiv, 5 lyst. 2015 r.); ukladach: S.M. Khovrych; redkol.: S.P. Hozhii, O.I. Hurzhii, S.M. Khovrych (vidp. red.) ta in. Kyiv: NTUU «KPI», 2015. S. 94–96. 6. Zerbino D.D. Naukova shkola: lider i uchni [Scientific school: leader and students]. Lviv: Yevrosvit, 2001. 208 s.: il. 7. Krizhanovskiy O.P. Tserkov v sotsyalno-ekonomycheskom razvytyi Pravoberezhnoi Ukrainy v XVIII – pervoi polovyni XIX v. [Church in the socio-economic development of the Right-bank Ukraine in the XVIII - first half of the XIXth century]: avtoref. dys. ... d-ra yst. nauk: 07.00.02; 07.00.03. Kyev, 1992. 32 s. 8. Pashchenko V.O. Polityka radianskoi derzhavy shchodo pravoslavnoi tserkvy. 20–30-ti roky XX stolittia [The policy of the Soviet state concerning the Orthodox Church. 20-30th years of the XXth century]: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk.: 07.00.02. Kyiv, 1993. 80 s. 9. Nestulia O.O. Tserkovna starovyna Ukrainy (1917–1941 rr.) [Church historical of Ukraine (1917–1941)]: avtoref. dys. ... d-ra ist. nauk: 07.00.01. Kyiv, 1996. 33 s.

Vladlen Orlov

DOMESTIC RESEARCH CENTERS OF THE HISTORY OF RELIGIOUS ASSOCIATIONS AND WESTERN CHRISTIAN CHURCHES IN UKRAINE OF THE 19 – THE FIRST THIRD OF THE 20TH CENTURY: SCIENTOMETRIC AND HISTORIOGRAPHIC ANALYSIS

The article notes the main scientific centers and scientific schools studying the history of religion and church in Ukraine of the 19 – the first third of the 20th century and the activities of Western Christian (Catholic, Protestant) Churches that were formed in Ukraine throughout the 1990s. – at the beginning of the 21 century. A litmus paper of growth of the methodological foundations of the national historical science is the dissertations on the basis of which the corresponding research was carried out.

Key words: dissertation, Western Christian Church, historiography, history of religion and church in Ukraine, scientific school, scientific center.

УДК [364–322:070] – 058.12 (477.74) «18/19»

Наталія Волканова

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДВОРЯН БЕССАРАБІЇ НА СТОРІНКАХ МІСЦЕВОЇ ПРЕСИ (СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті досліджено проблему відображення в періодичній пресі добродійної діяльності представників нобілітету Бессарабії під час військових конфліктів Російської імперії середини ХІХ – початку ХХ ст. Проаналізовано повідомлення з цієї тематики, які друкувалися під час війн на сторінках місцевих газет: «Бессарабские областные ведомости», «Бессарабские губернские ведомости», «Кишиневские Епархиальные Ведомости», «Бессарабец», «Бессарабская Жизнь». Охарактеризовано мету, напрямки, зміст, форми та розміри пожертвувань з боку бессарабських аристократів на потреби військового часу.

Ключові слова: дворянство, Бессарабія, Східна війна, російсько-турецька війна 1877–1878 рр., російсько-японська війна.

На середину ХІХ – початок ХХ ст. припав час трьох масштабних збройних конфліктів в Російській імперії – Східна (Кримська) війна 1853–1856 рр., російсько-турецька війна 1877–1878 рр., російсько-японська війна 1904–1905 рр. Під час розгортання кожної військової компанії на перший план виступала важлива соціальна проблема – надання допомоги воїнам та їх родинам. Держава, у свою чергу, не змогла впоратися з такою кількістю людей, які потребували підтримки. Тому незмінним помічником в цій справі виступало населення країни. За розмірами добродійності перше місце займали представники заможних дворянських родів. Безпосередню участь в цій справі взяли бессарабські аристократи.

Для того, щоб детальніше проаналізувати специфіку розвитку благодійної діяльності бессарабських дворян, необхідно, окрім архівних джерел, залучити додаткові. Одними з таких виступають періодичні видання, які допоможуть більш ширше розкрити регіональні особливості благодійної допомоги аристократів Бессарабії. Саме періодична преса є важливою галуззю інформаційної та культурно-просвітницької діяльності держави, яка тісно пов'язана з усіма сферами суспільного життя, покликана зберігати і примножувати культуру та формувати національну і громадянську самосвідомість.

Останнім часом історики починають приділяти все більше уваги дослідженню регіональної історії благодійної діяльності окремих верств населення. Так, історію благодійності в Наддніпрянській Україні під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. на сторінках газети